

DOI 10.33190/0027-2833-323-2022-2-006

Потапенко С. И.

КОГНИТИВНАЯ МЕДИА-РИТОРИКА: БЫТОВАНИЕ КОНФЛИКТА-КРИЗИСА В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ИНТЕРНЕТ-НОВОСТЯХ

Киев : Издат. центр КНЛУ, 2021. 299 с.

Події 2013–2014 рр., передусім Революція гідності та початок російсько-української війни, назавжди змінили хід новітньої історії України, оголивши ті проблеми, які накопичувалися протягом усього періоду української незалежності. Найбільша серед них — це поділ українського суспільства на дві частини: «прозахідну» та «проросійську». Це протиставлення спирається на цілу низку соціоісторичних, соціокультурних та етнокультурних чинників — від питання державної мови до сповідування «західних (європейських)» / «східних (пострадянських)» цінностей. За вісім років вну-

³ Мельничук О. С. Знач. праця. С. 164.

трішньоукраїнського та російсько-українського протистояння сформувалися відповідні лексикони, які активно поповнюються за рахунок лексичних інновацій (неологізмів і okazіоналізмів). Уживання такої лексики стало тим маркером, за яким можна визначити політичну, або й навіть ширше — світоглядну, позицію представників українського соціуму — «прозахідну» чи «проросійську» (напр.: *сенар, анексія, терорист, нацик, бандерівець, силовик, бойовик, АТО, укр, майданутий*).

Подібні лексикони з'явилися і в країні-агресорі — Росії, і в тих державах, що їх українці охоплюють одним поняттям «західний світ». Представники західного світу поділилися на тих, хто відкрито підтримує Україну, та тих, хто лише висловлює «глибоку стурбованість». Залежно від поглядів (політичної орієнтації), західні політики та мас-медіа послуговуються відповідними мовними одиницями. Незалежно від позиції, ці одиниці мають бути максимально толерантними щодо ситуації в Україні. В англійськомовному середовищі, зокрема, російсько-українське протистояння позначають здебільшого двома політкоректними лексемами — *crisis* 'криза' та *conflict* 'конфлікт' (M. Neüff, M. Ojala, M. Pantti, K. Watanabe). Зазначені лексеми як на рівні мови, так і на рівні мовлення виявляють значні збіги у значенні. Утім, пріоритетність уживання тієї чи іншої з цих лексем в англійськомовних мас-медіа є тим, на перший погляд непомітним, сигналом, який підкреслює для англійськомовних реципієнтів рівень глобальності подій російсько-української конфронтації. Тому для об'єктивності висвітлення цих подій важливе розкриття принципової відмінності між лексемами *crisis* і *conflict*.

Прикро констатувати, але розв'язанню цієї актуальної проблеми присвячені лише поодинокі розвідки українських мовознавців. Проте в кінці минулого року відбулася непересічна подія — вийшла друком фундаментальна праця відомого українського германіста С. І. Потапенка «Когнітивна медіа-риторика: бытование конфликта-кризиса в англоязычных интернет-новостях». У ній автор здійснив вичерпний аналіз вербалізації російсько-українського конфлікту-кризи в англійськомовних інтернет-новинах крізь призму когнітивної медіа-риторики. Прикметно, що в основі номінації авторського поняття «конфлікт-криза» лежать згадані вище лексеми *crisis* і *conflict*.

Актуальність рецензованої монографії зумовлюють як гострі суспільно-політичні, так і суто лінгвістичні чинники. Серед останніх слід назвати необхідність переосмислення засад античної риторики, що повністю узгоджується із сучасною тенденцією гуманітарних наук до інтерпретації під новим кутом зору здобутків минулого.

Як у науковому, так і в політичному контексті надзвичайно вдалим є рішення С. І. Потапенка надрукувати свою монографію російською мовою, оскільки лише в такий спосіб російські читачі зможуть дізнатися, як світ сприймає дії їхнього керівництва. Проте набагато перспективнішою могла б стати її англійськомовна версія. Тим більше що з огляду на неабияку актуальність цієї праці та на високий науковий рівень розв'язання досліджуваної в ній проблеми не одне західноєвропейське спеціалізоване видавництво може бути зацікавлене в її друці та поширенні.

Безсумнівна новизна дослідження С. І. Потапенка полягає в обґрунтуванні тези, що конфлікт-криза — це поступовий процес, який постійно розгортається в часі. Реконструкція когнітивного компонента конфлікту спирається на силові відношення протидії, а кризи — на взаємодію сил різного спрямування, які слугують тлом для домінування перешкоди, що заважає розв'язанню проблем. Саме ця тяглість стану справ відбивається подвійним терміном «конфлікт-криза», задіяним упродовж усієї монографії. Використання інших термінів, наприклад «протидія», привело б до проблем з іден-

тифікацією означуваного, бо останній термін не використовується як ключове медіа-слово, а скоріше належить до мета-одиноць опису.

Автор у першому розділі монографії «Когнитивная медиа-риторика: составляющие» (с. 19–108) об'єктивно довів, що методологічне підґрунтя когнітивної риторики формують три складники: 1) когнітивні здібності людини; 2) медіа-інструментарій; 3) риторичний інструментарій. До когнітивних здібностей, які забезпечують успіх впливу, зараховано сприйняття, категоризацію, пам'ять, мислення, мовленнєву діяльність. До медіа-інструментарію включені засоби, які посилюють здатність нашого тіла до дії, а саме мову та ЗМІ. Риторичний інструментарій охоплює канони (інвенція, диспозиція, елокуція, перформація) та способи впливу — (1) етос (риторика ефекту), (2) пафос (оцінки, емоції і потреби), (3) логос (теорія аргументації).

Із залученням риторичних канонів у монографії С. І. Потапенка вперше запропонована трьохетапна послідовність відтворення конфлікту-кризи в англомовних новинах: 1) інвенція (відбір аргументів); 2) диспозиція (послідовність розташування аргументів); 3) елокуція (вербалізація аргументів у плані диференціації перспектив). Кожному з цих етапів присвячений, відповідно, другий — «Инвенция: исходные аргументы репрезентации конфликта-кризиса в заголовках англоязычных новостей» (с. 110–157), третій — «Диспозиция: инфо-убеждающее воссоздание конфликта-кризиса в англоязычных новостных текстах» (с. 160–223) і четвертий — «Элокуция: номинативная перспективизация конфликта-кризиса и его составляющих в англоязычных новостных текстах» (с. 226–267) розділи рецензованого дослідження.

Важливим для подальшого розвитку когнітивної риторики є висновки автора, що заголовки інтернет-новин здебільшого апелюють через етос, пафос або логос, а суб'єктивність висвітлення конфлікту-кризи в англійськомовних новинах акцентується впродовж чотирьох диспозиційних рівнів — інфо-перцептивного, інфо-аргументативного, інфо-комунікативного та власне інформаційного. При цьому досить переконливо доведено, що на рівні елокуції, яка пов'язана з номінацією, мовні позначення конфлікту-кризи та її складників представлені на трьох рівнях лінгвокатегоризації:

- 1) суперординатному, що охоплює одиниці на позначення різних способів протистояння;
- 2) базовому, представленому одиницями англійської мови *person* і *people*;
- 3) субординатному, який диференціює учасників конфлікту-кризи за трьома параметрами: інтенціональності, наявності зброї та кумулятивності, де останній поєднує параметри двох попередніх.

Теоретична цінність дослідження С. І. Потапенка полягає в розвитку (1) когнітивної риторики в аспекті опрацювання процедур аналізу текстів різних жанрів, що чинять прихований вплив на аудиторію, (2) комунікативної лінгвістики завдяки диференціації текстів різних медійних жанрів та (3) прагматики, задіяної задля аналізу заголовків. Утім, не менш важливим є і практичне значення цієї праці, оскільки існує можливість використання її результатів і висновків при викладанні низки теоретичних курсів з англійської мови, у спецкурсах з риторики й мовленнєвого впливу та при написанні наукових робіт різного рівня.

Апробовану в рецензованому дослідженні методику, на наш погляд, можна запропонувати для аналізу новин про події в Білорусі та Казахстані, оскільки категоризація цих подій як конфлікту / кризи може допомогти при встановленні спільного й відмінного щодо їхнього висвітлення західними ЗМІ.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що вихід друком монографії С. І. Потапенка став справді знаковою подією для українського мовознавства, оскільки тепер читач як в Україні, так і, будемо сподіватися, за її межами має змогу ознайомитися з виконаним на високому фаховому рівні гостроактуальним дослідженням.

К. Мізін

Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна
Електронна пошта: kostiantyn.mizin@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5216-6032>

К. Mizin

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Pereiaslav, Ukraine
E-mail: kostiantyn.mizin@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5216-6032>

Potapenko S. I.

COGNITIVE MEDIA RHETORIC: CONFLICT CRISIS IN ENGLISH ONLINE NEWS

Kyiv: Linguistic University Publishing Centre, 2021. 299 p.

Дата надходження до редакції — 08.01.2022

Дата затвердження редакцією — 17.01.2022